

THEMA 02

Humor in de 21e eeuw

HUMOR

METAMODERNISME

ZEITGEIST

De mogelijkheid om te lachen en grappen te maken is een menselijke eigenschap die ons helpt nieuwe perspectieven te krijgen en te relativeren, en is daarmee een belangrijke biologisch-psychologische vaardigheid. De combinatie van humor en komedie, als breder sociaal fenomeen, is een reflectie van onderliggende maatschappelijke en culturele waarden en heeft daarmee ook dergelijke kwaliteiten en effecten op een samenleving en groepen. Door de nieuwe vorm van humor die we zien opkomen te analyseren, krijgen we ook beter grip op onderliggende sociale, politieke en culturele ontwikkelingen.

Onze observaties

- In de afgelopen jaren heeft Netflix enorm geïnvesteerd in [stand-upcomedy](#). Behalve dat het een relatief goedkoop segment is in vergelijking met kostbare dramaseries en films, is komedie een van de drie pijlers van de [contentstrategie](#), naast originele content en het verkrijgen van licenties van films.
- In de afgelopen jaren hebben we relatief veel komieken actief zien worden in de politiek. In april 2019 won de komiek Volodymyr Zelensky de Oekraïense presidentsverkiezingen, Beppe Grillo richtte in 2009 de Vijf Sterrenbeweging in Italië op die nu regeert, Jimmy Morales won in 2015 de presidentsverkiezingen van Guatemala, Marjan Sarec de verkiezingen van Slovenië, en Jon Gnarr was van 2010 tot 2014 burgemeester van Reykjavik. Ook Donald Trump en Boris Johnson zijn leiders die veelvuldig hun opwachting maakten in comedyshows en hebben volgens velen een soms "[clowneske](#)" attitude.
- Vorige week schreven we dat [internetmemes](#) een digitaal medium zijn waarop snel een boodschap kan worden verspreid onder een grote groep mensen, en daarom ook actief worden ingezet als campaignmiddel. [Pepe the Frog](#) is een internetmeme die sinds de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 2016 wordt geassocieerd met extreemrechtse bewegingen en onlinefora (e.g. 4chan), en wordt "vereerd" in de [Cult of Kek](#). Deze Cult of Kek is een internetreligie, inclusief een eigen theologie, artefacten en rituelen (memes worden vereerd in de [officiële gebeden](#) van de Cult of Kek). De inzet van deze meme heeft veelal een ironisch en satirisch karakter, er worden grappen gemaakt over thema's die niet acceptabel zouden zijn in het huidige klimaat van "politieke correctheid".
- In 2017 schreven we dat onze cultuur in de afgelopen decennia als gevolg van het postmodernisme steeds meer is doordrongen van [parodie, satire, sarcasme, en cynisme](#). De naïeve en optimistische zoektocht naar een collectieve waarheid en vooruitgang heeft daarbij plaats gemaakt voor het idee dat alles belachelijk gemaakt kan en moet worden. Deze nihilistische en postmoderne "[gevoelsstructuur](#)" komt tot uiting in populaire comedyseries, zoals *Seinfeld*, *South Park*, *Family Guy*, *Married with Children*, *Viva La Bam*, *Jackass*, *Arrested Development*, of *It's Always Sunny in Philadelphia*. Naast de ironische inslag bevatten deze series weinig "verlossing" in de zin dat de ontwikkelingen en gebeurtenissen niet bijdragen aan een innerlijke ontwikkeling van de personages en wereld om hen heen alsook niets doen met de kijker. Voor kwetsbaarheid, oprechtheid, twijfel en onzekerheid, spiritualiteit hebben is dan ook geen tot weinig plaats in deze series.
- In reactie op deze "[parataxis](#)" en deconstructie van het postmodernisme, waardoor we uiteindelijk met lege handen blijven staan, probeert het metamodernisme een synthese te bewerkstelligen tussen het postmodernisme en het modernisme door continu te blijven oscilleren tussen het moderne oprechte, naïeve en positieve zoeken naar waarheid, schoonheid, goedheid en betekenis en het postmoderne scepticisme en perspectivisme. Dit komt ook tot uiting in "metamoderne" comedyseries waarin – ondanks de aanwezigheid van ironie en sarcasme – oprechte gevoelens en ontwikkeling van personages centraal staan, zoals hun zoektocht naar vriendschap en gemeenschap (*Community*, *Scrubs*), politieke idealen en sociale kritiek (*Parks and Recreation*, *Atlanta*), het zoeken naar balans en zingeving in het moderne alledaagse leven (*Modern Family*, *The Office*), het verkennen van existentiële vraagstukken (*Master of None*, *Louie*). Kijkers worden hierin ook actief betrokken en meegenomen in de emotionele ontwikkeling alsook zwakkere kanten van de personages, zoals hun twijfels, angsten en vooroordelen.

Analyse

In de Antieke Oudheid was de tragedie een toneelstuk met een noodlot-tige en dramatische afloop. Volgens [Aristoteles](#) handelt de tragedie over hoe superieure mensen zich verhouden tot een dergelijk noodlot en ongeluk, en dient ze ertoe medelijden en vrees op te wekken bij het publiek om zo tot "catharsis" te leiden: een emotionele zuivering. Hier-tegenover plaatste hij de komedie, waarin inferieure en zwakke mensen blunders en fouten begaan maar waarin het verhaal wel goed afloopt, en zo de catharsis via lachen, humor en plezier bij de kijkers bewerkstelligd wordt. Sindsdien hebben de komedie en humor een lange ontwikkeling doorgemaakt en zijn er nieuwe vormen ontwikkeld, maar de cathartische kern blijft behouden. Sterker nog, komedie in brede zin blijft van on-schatbare waarde in onze tijd waarin [politieke polarisatie](#) en "culture wars", groeiende [onzekerheid](#), [twijfel en angst](#), en [nepnieuws en post-waarheid](#) vragen om nieuwe manieren om consensus, dialoog, intersubjectieve waarheid, en gemeenschappelijkheid te bewaren. Humor, het maken van grapjes en lachen, hebben evolutionair nut. Veel belangrijke vaardigheden en lessen worden geleerd door kinderen en jongere dieren door het "spelen", waarin we in een niet-serieuze context kennis opdoen en leren omgaan met onszelf, ons eigen lichaam, anderen en onvoorziene omstandigheden. Denk bijvoorbeeld aan het worstelen, vechten, en achternazitten bij kinderen en jonge apen. [Lachgeluiden](#) zijn belangrijke signalen dat dit ongevaarlijk en plezierig spel betreft in plaats van serieuze agressie en conflict. Op een soortgelijke manier toont de glimlach dat wij geen kwade bedoelingen hebben: bij het lachen zijn onze kaken ontspannen en is de ademhaling ongeremd, wat duidt op een staat van rust en ontspanning (we gebruiken onze kaken niet om te bijten). Deze ongeremde ademhaling en ontspannen mond- en kaakspieren transformeerden via primaatgeluiden tot het [menselijke lachen](#): van het "ah, ah, ah" van apen naar "hahaha" bij mensen. De [evolutionaire psychologie](#) toont ook aan dat lachen en het maken van grapjes en gelden als teken van intelligentie en aanpassingsvermogen aan nieuwe situaties.

Tegen deze evolutionaire achtergrond zijn humor en het maken van grapjes belangrijke templates voor complexere sociale en culturele omgangsvormen: grapjes maken en lachen helpen bij het verlichten van spanning bij het ontmoeten van vreemden en in onbekende situaties. Zo kan een goed geplaatste en getimede grap het ijs breken bij een blind date, terwijl een vreemde die niet lacht zorgt voor een gespannen sfeer bij een ontmoeting. In fenomenologische zin speelt humor met onze mentale patronen en categorieën. Een situatie wordt als grappig ervaren wanneer wij een bepaalde verwachting hebben maar iets anders gebeurt. In zijn derde [Kritiek van het Oordeelsvermogen](#) stelt de rationalist Immanuel Kant dat humor en grappen een soort "mentale gymnastiek" zijn, waarbij de rede op het verkeerde been wordt gezet en de sensaties direct op het gevoel in kunnen spelen. Deze benadering lijkt op de strategie van "stand-up comedy", waarbij de set-up het eerste deel van de grap is door een verwachting te scheppen, waarbij de "punchline" vervolgens een ander beeld neerzet dat tegen deze verwachting ingaat. Uiteindelijk leidt dit tot de catharsis bij het publiek.

Deze elementen geven humor en komedie ook een belangrijke sociale en zelfs politieke taak: via de komedie en humor kunnen we nieuwe perspectieven innemen, zaken van een andere kant bekijken, en leren we te relativeren door om iets kunnen lachen. "Every joke is a tiny revolution" schreef George Orwell, en dit laat het disruptieve element van humor en komedie zien. Het is dan ook niet verwonderlijk dat komedianten en humor vaak verboden zijn in repressieve regimes. Binnen veel orthodoxe en puriteinse religieuze stromingen zijn humor en lachen uit den boze. In China is de meme met [Winnie the Pooh](#) die op president Xi zou gelijken verboden. Op extreemrechtse fora worden memes ingezet als tegenmid-del tegen links, omdat wordt gesteld dat door de "politieke correctheid" niets meer te lachen valt en het niet mogelijk is om luchtig over veel

thema's te spreken.

Dit punt toont ook aan dat humor en komedie niet alleen sociale en politieke aspecten hebben maar ook een morele lading, omdat de grens tussen grap en belediging, lachen en kwetsen een dunne en broze is. En daarmee komen we tot de "duistere kant" van humor en komedie, omdat zij als politieke kracht ook altijd een dynamiek van in- en uitsluiting hebben. Waar wordt gelachen, wordt altijd om iets gelachen, en dat kan ook resulteren in "uitlachen". Dit "lachen om" is een belangrijke bron van sociale erkenning van groepen en individuen (i.e. [thymos](#)): de groep die de vinger uitsteekt om ergens om te lachen is verenigd rondom dit object, en vanuit dit perspectief is het te begrijpen dat veel komedianten het goed doen in de politiek: in onze postmoderne conditie waarin geen objectieve waarheid en breed gedragen sociale en politieke consensus bestaan, is het gezamenlijk lachen een van de laatste vormen van collectiviteit en consensus. Onlinecultuur en extreemrechtse fora laten zien dat rondom humor en bepaalde vormen van grappen zelfs bredere sociale en culturele structuren zich kunnen organiseren. Tegelijkertijd is de kritiek dat iemand die niet meelacht, en dus geen humor heeft en niet grappig is, een van de laatste universele beledigingen: een humor-loos mens is geen echt mens. De enige vorm van verweer is dan om de grap af te keuren vanuit een andere waarde dan de humoristische of grappige kwaliteit van de grap (e.g. vanuit een moreel, religieus of politiek perspectief). Daarom zetten veel populistische leiders die lachen en grappen maken over minderheden (denk aan [Bolsonaro's](#) grappen over vrouwen, Trump's grappen over [immigranten](#)) de kritiek hierop weg als humorloos of "zuur" gezeur en gezanik. De ironie, parodie en satire waarvan zij zich bedienen maken hen zo immuun voor iedere tegenkri-tiek.

Tegelijkertijd zien we een beweging waarin een nieuwe gevoelsstructuur en waardering van komedie en humor ontstaan, waarin juist een te-gengeluid komt tegen dit cynisme, deze satire en ironie, en juist actief wordt gezocht naar de catharsis die behoort tot het genre van komedie. Humor in het metamodernisme heeft een hoge mate van zelfreferentialite-it. Er worden grappen gemaakt en er wordt om dingen gelachen maar er wordt ook op een zelfbewuste manier naar betekenis en zingeving in de humor gezocht. En in tegenstelling tot de moderne neiging een per-spectief te verabsoluteren of de postmoderne reflex tot deconstructie en kritiek, vallen in het metamodernisme realiteit en perspectief samen. Humor speelt daarom zo'n belangrijke rol, want juist door het maken van grappen en door te lachen kunnen we nieuwe perspectieven innemen en kan wat lucht gebracht worden in gespannen politieke discussies en debatten over thema's waarin groepen lijnrecht tegenover elkaar staan en elkaar geen glimlach gunnen. Maar voor de metamoderne komediant kan niet zomaar elke grap door de beugel, maar bepaalt de intentie en de mogelijkheid om zowel de positie van de grappenmaker als het grappige, de lacher en dat wat wordt uitgelachen, in te nemen de sociale kwaliteit van humor en komedie.

Zo bezien behoren internetmemes ook tot de metamoderne humor: het delen en modifieren van de originele post zorgen voor een hoge mate van zelfreferentialiteit, via grappige en eenvoudige templates worden vaak emotionele (e.g. depressie, eenzaamheid) en politieke thema's aan de kaak gesteld. Ook hebben zij een hoge mate van intertekstualiteit en perspectivisme vanuit een beeld en een tekst, verknippen ze vaak met een nihilistische inslag een hoopvolle boodschap, en maken ze abstracte ideeën via concrete en relateerbare beelden relevant voor de kijker. Door deze schijnbare contradicties te verenigen, belichamen internetmemes de metamoderne oscillatie tussen oprechtheid en ironie en het continue oscilleren tussen perspectieven en interpretaties. Op deze manier sluiten zij aan bij de positieve energie van het metamodernisme, waarin wordt gezocht naar gemeenschap, betekenis en catharsis als reactie op onze tijden van onzekerheid, angst en ironie.

Implicaties

- **We kunnen verwachten dat "humoristische" en "komische" archetypes belangrijker worden in maatschappelijke rollen en debatten. Denk bijvoorbeeld aan de nar die de politieke machten belachelijk zonder hiervoor juridische en politieke gevolgen te dragen, de clown die zichzelf belachelijk maakt, of de paljas en harlekijn die de lokale en gemeenschappelijke idealen, waarden en ideeën op de hak nemen. Misschien is het meest metamoderne archetype de joker: de mysterieuze figuur die zowel het diabolische als het geniale in de mens symboliseert, en staat voor een breed complex aan emotionele en spirituele kwaliteiten. De speelkaart "joker" heeft als cijfer 0 omdat hij alles en niets omvat en ten goede en kwade ingezet kan worden. In de recente film [Joker](#) zien we de destructieve zoektocht van de hoofdpersoon naar betekenis en gemeenschap, en wat de broze grens is tussen kwaad en goed wanneer de sociale orde achter het individu wegvalt.**
- **Komedie bevat een template voor cathartische thema's die niet per se humoristisch of grappig zijn, en heeft een rijke geschiedenis. In Dante's De Goddelijke Komedie zijn komische-maar-niet-humoristische elementen verzoening en verlossing, spirituele ontwikkeling van de held richting een breder sociaal en emotioneel bewustzijn, sociale verplichtingen in plaats van egoïsme en zelfingenomenheid. Dergelijke thema's zijn in het metamodernisme ook belangrijk als [effectieve value memes](#): templates waarin metamoderne waarden een rol krijgen in economische, sociale, politieke, maatschappelijke, culturele systemen.**
- **Internetmemes zijn een betrekkelijk jong informatiemedium en komedievorm, en passen bij onze [moderne beeldcultuur](#). Binnen deze categorie zijn desalniettemin veel verschillende subgenres, zoals [Dank Memes](#), [Deep-Fried Memes](#), [Wholesome Memes](#), [Normie Memes](#), [BoneHurtingJuice Memes](#), wat laat zien dat hier ook steeds nieuwe culturele vormen en templates voor taal, betekenis en communicatie worden ontwikkeld.**